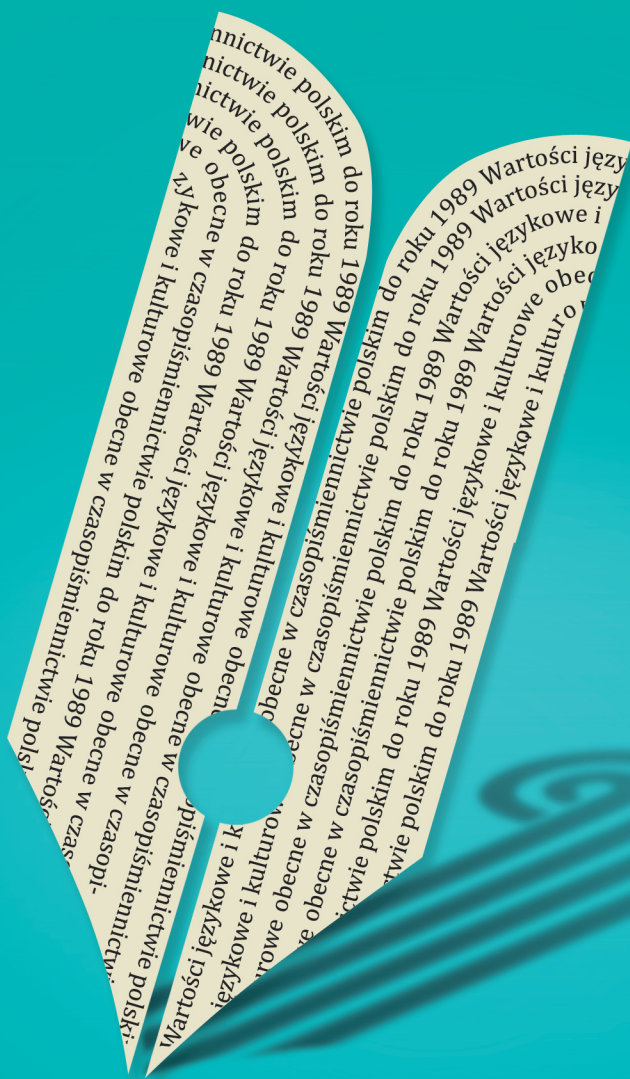

PRACE AKSJOLOGICZNE
Język / Literatura / Kultura

WARTOŚCI JĘZYKOWE I KULTUROWE

obecne w czasopiśmiennictwie
polskim do roku 1989

UNIWERSYTET ZIELONOGÓRSKI

**Wartości językowe i kulturowe
obecne w czasopiśmiennictwie polskim
do roku 1989**

PRACE AKSJOLOGICZNE
JĘZYK – LITERATURA – KULTURA

TOM 1

**Wartości językowe i kulturowe
obecne w czasopiśmiennictwie polskim
do roku 1989**

Redakcja naukowa

Joanna Gorzelana

Monika Kaczor

Anastazja Seul

Zielona Góra 2018

RADA WYDAWNICZA

Andrzej Pieczyński (przewodniczący),
Katarzyna Baldy-Chudzik, Van Cao Long, Rafał Ciesielski, Roman Gielerak, Bohdan Halczak,
Małgorzata Konopnicka, Krzysztof Kula, Ewa Majcherek, Marian Nowak, Janina Stankiewicz,
Anna Walicka, Zdzisław Wołk, Agnieszka Ziółkowska, Franciszek Runiec (sekretarz)

UNIWERSYTET
ZIELONOGÓRSKI

RECENZENT

Michał Drózdź

REDAKCJA

Ewa Popiłka

KOREKTA

Katarzyna Krysińska

PROJEKT OKŁADKI

Zuzanna Czwartos

REDAKCJA TECHNICZNA

Jolanta Karska

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2018

ISBN 978-83-7842-320-1

OFICyna WYDAWNICZA UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel. (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
Anna Ast , <i>Wartości społeczne i kulturowe obecne w „Przeglądzie Sportowym” w latach 1935-1945</i>	11
Marek Baron , <i>Wartości społeczno-moralne w czasopiśmie „Ateneum Kapłańskie” (na przykładzie artykułów ks. Stefana Wyszyńskiego z lat 1932-1939)</i>	19
Małgorzata Dawidziak-Kładoczna , <i>Definicja retoryczna jako sposób wprowadzania nazw wartości i antywartości w „Monitorze”</i>	33
Joanna Gorzelana , <i>Zmiany znaczeniowe leksemu parafianin, parafianka w epoce oświecenia na przykładzie czasopisma „Monitor”</i>	45
Ewelina Górka , <i>Wartości moralne i estetyczne na łamach paryskiej „Kultury”</i>	57
Katarzyna Grabias-Banaszewska , <i>Ogłoszenie prasowe źródłem wiedzy o kondycji etycznej człowieka. Wyimek z bibliografii tematycznej „Gazety Warszawskiej” R. 1789</i>	69
Magdalena Idzikowska , <i>Rodzina jako wartość w prasie społecznej lat 80. (na przykładzie „Magazynu Rodzinnego” z roku 1989)</i>	91
Violetta Jaros , <i>Wartości społeczne w „Monitorze”</i>	105
Monika Kaczor , <i>Dialog jako wartość społeczno-kulturowa (na przykładzie „Tygodnika Powszechnego” z roku 1989)</i>	121
Łukasz Kępa , <i>Jak daleko jesteśmy z nauką? Wpływ polityki na wartości poznawcze w wybranych artykułach zamieszczanych w „Magazynie Polskim” w 1988 roku</i>	133
Anastazja Seul , <i>Świat wartości w czasopiśmie „Polonistyka” w latach 1948-1956</i>	143
Katarzyna Sokołowska , <i>„Ochroniarze” kontra determinizm historyczny. Walka na wartości w „Turnieju Reporterów 74” białostockich „Kontrastów”</i>	169
Katarzyna Węgorowska , <i>Kobieta wszechstronna utrwalona na łamach dwunastego numeru „Mojej Przyjaciółki” z 25 czerwca 1939 roku (uwagi lingwistyczno-kulturológiczne)</i>	183
Noty o Autorach	201
Indeks nazwisk	205

WPROWADZENIE

Pytanie o wartości, które kształtują naszą kulturę stawiali sobie już starożytni. Płatońska triada – prawda, dobro i piękno – przez wieki wskazywała drogi rozwoju Europy. Pytanie o wartości, to pytanie o człowieka i o jego odniesienie do rzeczywistości, którą kreuje, dokonując swych wyborów. Przyjęta bowiem przez osobę ludzką hierarchia wartości motywuje do podejmowania określonych działań (bądź też ich zaniechania) zarówno w życiu osobistym, rodzinnym, jak i społecznym, narodowym czy międzynarodowym.

Pracownia Badań nad Wartościami w Języku i Kulturze, działająca od 2016 roku w Instytucie Filologii Polskiej na Uniwersytecie Zielonogórskim, rozpoczyna wydawanie serii poświęconej wartościom, które wyznaczały dawniej i wyznaczają obecnie kierunek rozwoju naszej humanistyki. Wysiłek badawczy Pracowni – podejmującej współpracę z innymi ośrodkami naukowymi zajmującymi się tematyką aksjologiczną w Polsce i za granicą – jest skupiony wokół sposobów obecności i funkcjonowania wartości we współczesnym języku i kulturze – także kulturze literackiej. W zakresie badań mieszczą się takie zagadnienia jak między innymi: dobro, piękno, prawda jako wartości humanistyczne, wartości egzystencjalne, drabina aksjologiczna, wartości i antywartości. Pracownia stwarza także przestrzeń refleksji nad zmianami, jakie są widoczne w postrzeganiu wartości w perspektywie diachronicznej. Świat tych wartości można dostrzec, analizując także artykuły w różnorodnych czasopismach, ponieważ to nie tylko powieść jest zwierciadłem, co przechadza się po gościńcu...

Z tego względu Autorzy artykułów wydanych w pierwszym tomie aksjologicznej serii podejmują ogląd prasy polskiej od początku jej istnienia (XVIII w.) do przełomu współczesnej doby, którą wyznaczył rok 1989.

Już w pierwszym okresie czasopiśmiennictwa w Polsce (XVIII-wieczny „Monitor”) można dostrzec problematykę wartości i antywartości – jak przekonuje Małgorzata Dawidziak-Kładoczna, badając zagadnienia retoryczne. Z przeprowadzonych badań wynika na przykład, że tamtej epoce mądrość, inaczej niż współcześnie, należała do wartości moralnych. Kolejna autorka, Violetta Jaros, analizująca artykuły opublikowane w tym periodyku – zwraca uwagę na wartości społeczne. Zaliczyła do nich wartości moralne (na przykład cnota), polityczne (na przykład publiczne dobro i wolność), ekonomiczne (praca) i kulturowe (edukacja). Wartości te, propagowane przez partię królewską, miały stanowić siłę sprawczą codziennego działania ówczesnych obywateli Rzeczypospolitej. Natomiast Joanna Gorzelana na przykładzie analizy zmiany znaczenia leksemu *parafianin, parafianka* w „Monitorze” ukazuje przemiany w umysłowości ludzi tamtej epoki. Dowodzi, że wszystko to, co jest związane z Kościołem traktowano jako przejaw zacofania, nawet jeśli dotyczyło osób wykształconych.

Inne czasopismo z okresu oświecenia to „Gazeta Warszawska”, było ono przedmiotem analiz aksjologicznych przeprowadzonych przez Katarzynę Grabias-Banaszewską. Autorka, badając ogłoszenia prasowe zamieszczone w 1789 roku, uzasadnia, że w ten sposób można przedstawić etyczną kondycję Polaków żyjących pod koniec XVIII wieku i ich sposób wartościowania.

Kolejne czasopisma – wydawane już po odzyskaniu niepodległości – które stały się przedmiotem analiz, to „Ateneum Kapłańskie”, „Moja Przyjaciółka” i „Przegląd Sportowy”. Z przeprowadzonych badań wynika, że choć zakres zainteresowań publikujących tam autorów jest bardzo zróżnicowany, to jednak można odnaleźć w nich promowanie takich wartości, które służą rozwojowi człowieka – w sferze życia osobistego, rodzinnego i społecznego.

Marek Baron, analizując artykuły ks. Stefana Wyszyńskiego z lat 1932-1939, opublikowane w czasopiśmie „Ateneum Kapłańskie”, wskazuje na troskę późniejszego prymasa Polski o wartości społeczno-moralne. Wysoko cenił on wartość życia rodzinnego, uczciwość, pracowitość oraz sprawiedliwość społeczną. Przestrzegał przed degradującym charakterem promowania antywartości: przemocy, pornografii i erotyki oderwanej od odpowiedzialnej miłości, a także negacji fundamentalnych autorytetów.

Wiele miejsca dla życia rodzinnego postrzeganego jako wartość można także znaleźć w przedwojennym czasopiśmie „Moja Przyjaciółka”. Katarzyna Węgorowska – badająca ten periodyk – maluje wizerunek kobiety wszechstronnej utrwalony na jego łamach. Wszechstronność Polek z przedwojennych lat jest widoczna w upowszechnianiu takich wartości jak: szerokie horyzonty intelektualne, zdolność do budowania głębokich relacji – zwłaszcza rodzinnych i koleżeńskich, poczucie odpowiedzialności za dobro społeczne i ojczyznę, a także wartości witalnych.

Troska o zdrowie i życie, a także promowanie patriotyzmu są również obecne w „Przeglądzie Sportowym” wydawanym w latach 30. oraz w roku 1945. Anna Ast, analizując zgromadzony tam materiał, zwraca też uwagę na wartości estetyczne, które łączy z witalnymi (na przykład opisywanie sprawności i sprężystości ciała danego sportowca) oraz te, które związane są z doznawaniem przyjemności (zarówno dla sportowców, jak i dla tych, którzy oglądają ich zmagania).

Zróznicowany jest wyraźniej świat wartości utrwalaonych w periodykach z początkowych lat PRL i „Kulturze” ukazujących się w tym czasie w Paryżu. Czasopismo wydawane przez Jerzego Giedroycia poza polityczną cenzurą było przedmiotem twórczej refleksji Eweliny Górki. Autorka zwróciła uwagę na wartości estetyczne, zogniskowane wokół piękna i ukazała harmonię, ład, urodę i porządek, jako wartości promowane w publikowanych artykułach. Pisząc zaś o wartościach moralnych, zaliczyła do nich: wolność, godność ludzką, szacunek dla człowieka, tolerancję, odwagę, solidarność, bohaterstwo.

Zdecydowanie inaczej wyglądają wartości promowane w tych latach w Polsce. Piszą o nich dwie autorki – pierwsza z nich, Anastazja Seul, zajmuje się tak zwanymi wartościami socjalistycznymi propagowanymi w latach 1948-1956 na łamach „Polonistyki” – czasopisma skierowanego do nauczycieli. Druga autorka, Katarzyna Sokołowska, bada wartości utrwalaone w periodykach: „Turniej Reporterów 74” oraz „Kontrasty” z nieco późniejszych lat PRL. We wszystkich tych trzech pismach istnieje widoczny ścisły związek propagowanych wartości z ideologią socjalizmu, której przyznawana jest ranga nauki, dlatego w szkolnictwie obowiązuje „naukowy światopogląd” – czyli taki, który respektuje założenia materializmu dialektycznego. Ideologia ta jest widoczna zarówno w odczytywaniu lektur szkolnych według zasad metodologii marksistowskiej („jedynie słusznej”), jak i w przedstawieniu człowieka ujarzmiającego przyrodę, aby wykorzystać ją jedynie w procesie produkcji.

Także artykuły publikowane w czasopismach z końcowych lat PRL podejmują tematykę aksjologiczną. Niektóre z nich dotyczą wartości poznawczych i ich związku z życiem politycznym – o czym pisze Łukasz Kępa, analizując „Magazyn Polski” z roku 1988. Przedstawione kolejne dwa periodyki pochodzą z 1998 roku. Monika Kaczor, prezentując wypowiedzi opublikowane na łamach „Tygodnika Powszechnego”, zwraca uwagę na znaczenie dialogu w życiu publicznym. Zauważa, że jego istotą była troska o godność osoby ludzkiej i służba podstawowym wartościom moralnym. Autorka przekonuje, iż tylko na drodze dialogu można zagwarantować pokój i ład społeczno-moralny. Lektura tekstów końcowego etapu PRL ukazuje, że dialog jest nie tylko wartością – lecz jest koniecznością.

Dialog to także jedna z wartości życia rodzinnego – jak wynika z artykułu Magdaleny Idzikowskiej, przedstawiając wartości obecne w „Magazynie Rodzinnym”

także z roku 1989. Autorzy publikowanych tam artykułów podkreślają znaczenie więzi rodzinnych, wartość odpowiedzialnego zaangażowania rodziców w proces wychowania dzieci. Do pogłębiania relacji rodzinnych istotna jest także troska o siebie nawzajem oraz umiejętność dojrzałego wyrażania uczuć.

Analizy przeprowadzone w niniejszym tomie pozwalają dostrzec, iż pewne wartości – zwłaszcza te, które należą do szeroko pojętych wartości humanistycznych – są na stałe zakorzenione w polskiej kulturze. Część z nich natomiast przemija – te, które są związane z narzucaną ideologią i poprawnością polityczną obowiązującą na danym etapie dziejów Polski.